

ERZURUMLU İBRAHİM HAKKI

ve

TERBİYE KURALLARI

Prof. Dr. Cavit SUNAR

Terbiye: Hıl'at-ı Rabbânî.

Cavit SUNAR

Gerek ailevî ve gerek Sosyal ilişkilerimizin günümüz dünyasında tam bir anarşi içinde bulunduğunu inkâr etmek imkânsızdır. Bundan ötürü, (1703-1780) yılları arasında yaşayan büyük âlim ve mutasavvıf Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın (Ma'rifetnâme) adlı ünlü kitabında bu ilişkilerimize ait belirttiği başlıca Terbiye kurallarını, günümüz için de geçerli olacağı ve özellikle terbiyecilerimizin de bunlardan pek faydalanacağı kanaati ile, ana hatlariyle, ve sâde bir dil ile açıklamayı bir görev bildik.

İbrahim Hakkı bu Kuralları şöylece sınıflamakta ve sıralamaktadır.

I

(Ana Babanın Çocuklarına Karşı Davranışlarına Ait Başlıca Kurallar)

- 1- Her şeyden önce çocuğa güzel bir isim takmalıdır.
- 2- Erkek çocuğa güzel bir lakab ta vermelidir.
- 3- Oğlanları on yaşına kadar sünnet ettirmelidir.
- 4- Oğlanları ve kızları altı yaşına bastıklarında Okula göndermelidir.
- 5- Erkek çocuklara, özellikle, bir san'at öğretmelidir.
- 6- Kız çocuklara da yemek pişirmek, dikiş dikmek ve kendilerine yakışacak diğer bazı san'atları öğretmelidir.
- 7- Çocuklara hakaret ve beddua etmemelidir; zîra ki beddua, fakirlik sebeplerindendir.
- 8- On yaşına varmadan erkek ve kız çocukları ayrı yataklarda yatırmalıdır.

9- Erginlik çağına varan erkek ve kız çocukları kendi rizâları ile evlendirmelidir.

10- Özellikle, turfanda meyvaları, önce, kız çocuklara ve kadınlara tattırmalıdır. Zîrâ, onların yürekleri pek hisli ve zayıftır.

II

(Çocukların Ana ve Babalarına Karşı Davranışlarına Ait Başlıca Kurallar)

- 1- Ana ve babanın sözlerini dinlemek.
- 2- Onların emirlerine uygun hareket etmek.
- 3- Onlar izin vermedikçe oturmamak.
- 4- Onlar ayağa kalktıkları vakit hemen ayağa kalkmak.
- 5- Yolda onların önünce gitmemek.
- 6- Konuşurken, sesi, onların seslerinden ziyade yükseltmemek.
- 7- Onları elleri ile çağdırmamak.
- 8- Onlar çağdırdıkları zaman daima: "Evet", "Buyurun" deyip yanlarına koşmak.
- 9- Onların her hizmetini çabuk görmek.
- 10- Daima onların rızalarını ve hoşnutluklarını almak.
- 11- Onlara daima kol kanat açıp saygı göstermek.
- 12- Onlara yaptığınız iyilikleri başlarına kakmamak.
- 13- Onlara, kaşla gözle bile olsa, hiddet eseri göstermemek.
- 14- Onlara karşı surat asmayıp daima gülec yüzle ve tatlı sözlerle onların hâtırlarını hoş etmek.
- 15- Rizâları ve emirleri olmadıkça yanlarından ayrılmamak.

Rizây-ı Hak Rizây-ı vâlideyn içre bilinmiştir

Ki Cennet Ümmehât akdâmı tahtında bulunmuştur.

III

(Erkeğin Karısına Karşı Davranışına Ait Başlıca Kurallar)

- 1- Erkek, karısına iyi davranmalı.
- 2- Erkek, karısına daima sâkin, yavaş ve lâtif olmalı ve daima yumuşak söylemeli. Nitekim Peygamberden şöyle rivayet edilmiştir: "Halkın hayırlısı, karısına hayırlı ve faydalı olan kimsedir".
- 3- Erkek, karısının bulunduğu yere girince ona selâm verip hâlini, hâtırını sormalı.

- 4- Erkek, karısını tenhada sevinçli bir halde buldu ise onun saçlarını eline alıp okşamalı ve çeşitli lâtifelerle karısını öpüb kucaklamalıdır.
- 5- Erkek, karısını tenhada kederli bir halde buldu ise ona muhabbet ve şefkat gösterip hâtırını sormalı ve ona tatlı sözler söylemelidir.
- 6- Erkek, daima, bir takım tatlı vaadlarla karısının gönlünü almalıdır. Zirâ ki kadın, erkeğin, evinde mahbus kalmış ve başkalarından ümidini kesmiş olan biricik yâri ve yardımcısı, gamını gidericisi, emekdâri, eğlencesi, tarlası ve dişi koyunudur.
- 7- Erkek, karısına çocuk terbiyesinde yardım etmelidir. Zirâ ki çocuk, anasına feryad ve figân ile gece gündüz göz açtırmaz. Çocuk, ananın, aman vermeyen bir alacaklısı, hattâ, insafsız bir hâindir. Bundan ötürü, kadınına yardım eden erkeğin, Mevlâ da yardımcısıdır.
- 8- Erkek, kadınına da kendine münasib gördüğü kıymetli kumaşlardan giyecekler giydirmelidir.
- 9- Erkek, kadınına da kendi yediklerinden yedirmeli, kadınına daha bol yaşatmalı ve kadınının evini, giyimini ve yeyimini daima boynuna borç bilmelidir.
- 10- Erkek, dünya işlerine olan kusuru için kadınına hiç bir zaman döğüp sövmemelidir.
- 11- Erkek, kadınına Din işlerinde olan kusuru için, onunla, bir günden fazla küsüşmemelidir.
- 12- Erkek, kadınına daima tatlı ve yumuşak davranmalı ve daima yüzüne gülüp ona dostluk göstermelidir. Zirâ, kadın, erkeğin eğri olan kaburğa kemiğinden yaratılmıştır ve Akli ve Dini noksandır ve erkeği katında tutsak gibidir ve ancak güler yüz-lülükle düşüp kalkmak için alınmıştır.
- 13- Erkek, karısının kötü huyu galeyana geldiğinde, kusuru kendinde aramalı ve: "Eğer, ben kendimi doğrultsam karım da bu huyundan vaz geçer" demelidir. Büyük Vellîlerden biri karısının kötü huyuna sabr eder ve bu hâli soranlara dermiş ki: "Korkarım ki karısının eziyetine sabr etmeyecek bir kimse bir karı alırsa ikisi de belâyâ düşerler". Nitekim, erkeğin, karısının huysuzluğuna tahammül etmesinde altı şeyin altı şeyden kurtulacağına işaret edilmiştir ki onlar da şunlardır:

- 1- Çocuk, tokad yemeden; 4- Kedi, söğülmeden;
 - 2- Desti, kırılmadan; 5- Misafir, koğulmadan;
 - 3- Buzağı, doğulmeden; 6- Elbise, yırtılmadan.
- 14- Erkek, karısı hiddet hâlinde iken susmalıdır ki kadın, yaptığından utanıp, kocasından özür dilesin. Çünkü, kadın, zayıftır ve ancak, sükût karşısında hiddetini yenebilir.
 - 15- Erkek, karısının iyi huyu üstün gelip her hizmeti güler yüzle yaptıkça, ona, dua ve Allah'a şükür ve senâ etmelidir. Çünkü, erkeğe uygun düşen bir kadın, şükürü yerine getirilemeyecek büyük bir ni'mettir.
 - 16- Erkek, karısına öyle davranmalıdır ki karısı: "Kocam beni bütün kadınlardan ziyade beğeniyor ve seviyor" demelidir.
 - 17- Erkek, yeyip içmeğe, giyim kuşama ve eve ait ihtiyaçlar üzerinde karısının da kararlarını almalı. Fakat, ağır işlerin hallinde karısının kafasını yormamalıdır.
 - 18- Erkek, karısının hiyle ve hud'asından ve hâinliğinden daima kaçınmalıdır. Zirâ ki Hz. Âdem Babamız, karısı Havvâ Anamızın da'veti üzerine âsî olmuştur.
 - 19- Erkek, karısının büyük bir günah sayılmayacak ufak tefek kusurlarından ve yalan dolanlarından gâfil ve habersiz görünmelidir.
 - 20- Erkek, karısının her türlü sırlarını ve ayıplarını asla kimseye açıklamamalıdır.
 - 21- Erkek, karısı ile şakalaşmalı ve lâtifeler söyleşmeli ve her türlü oynaşmalarda bulunmalı. Fakat, asla, kadın kılığına girmemelidir. Nitekim, Hz. Peygamber, karısı Hz. Ayşe ile halkın en zarîfi idi. Hattâ, o, Hz. Ayşe ile bir kere bir koşu yarışması bile yapmıştı. Zirâ, erkeğin karısı ile eğlenmesi yersiz ve yanlış bir eğlence değildir; belki haktır ve tâattır.
 - 22- Erkek, karısı ile sevişirken nutfenin içe veya dışa akması hususunda onun iznini almalıdır.
 - 23- Erkek, karısını sokak üstlerine rastlayan yerlerde ve balkonlarda oturtmamalıdır, tâ ki yabancıları seyr edip onlara meyli akmasın!
 - 24- Erkek, karısına Kur'an okumağı ve Dinî usulleri öğretmelidir.

- 25- Erkek, karısına pek şatafatlı elbiseler giydirmemelidir; tâ kim süsünü ve ziynetlerini âleme göstermek için sık sık dışarıya çıkmayıp evinde otursun.
- 26- Erkek, karısından izinsiz seyahata çıkmamalı ve hattâ, Hac'ca bile gitmemelidir.
- 27- Erkek, karısına, evhamlarını, gamlarını, düşmanlıklarını, borçlarını söylememelidir.
- 28- Bir kimsenin karısı iyi huylu ise ve erkeğini daima dinliyorsa, artık, ondan başka kadın aramamalıdır.
- 29- Erkek, karısına, gerek onun önünde ve gerek onun arkasından, hayır dua etmeli, beddua etmemelidir. Zîrâ ki kadın, gece gündüz demeyip erkeğine hizmet etmektedir. O, erkeğinin hem aşçısı, hem terzi, hem yıkayıcısı, hem hazinedârı ve hem de biricik içli ve dışlı dostu ve sevgilisidir.

Kimin ki yârı sencileyin servnâz olur

Yüzbin belâya uğrasa da yine âz olur.

IV

(Kadının Erkeğine Karşı Davranışına Ait Başlıca Kurallar)

- 1- Kadın, kocası kapıdan içeri girdiğinde, ona hemen ayağa kalkmalıdır.
- 2- Kadın, kocasını güler yüzle karşılamalıdır.
- 3- Kadın, kocasına: "Merhaba Efendim hoş geldiniz!" demelidir.
- 4- Kadın, kocasının elinde bir şey varsa onu onun elinden almalı, başından serpuşunu, ve kış ise sırtından paltosunu çıkarıp asmalıdır.
- 5- Kadın, kocasının her emrine boyun eğmelidir.
- 6- Kadın, hiç bir suretle kocasının yatağından kaçmamalıdır.
- 7- Kadın, kocasından izinsiz evinden çıkmamalıdır.
- 8- Kadın, kocası kendisini sevip okşamak istediği anda, hemen kendisini kocasına teslim edip kendi işini geriye bırakmalıdır.
- 9- Kadın, kocasının elbiselerini temizleyip pisliklerini gidermelidir.
- 10- Kadın, kocasının yiyeceklerini pişirmelidir.
- 11- Kadın, kocasının yatağını düzelterip hazırlamalıdır.
- 12- Kadın, kocasına gusl ve abdest için gereken şeyleri hazırlayıp getirmeli ve ona yardım etmelidir.

- 13- Kadın, kocasından izinsiz Oruç tutmamalıdır.
 - 14- Kadın, kocasına malı ve güzelliği ile böbürlenmemelidir.
 - 15- Kadın, kocasının kazancını az görüp onu incitmemeli ve yanlış ve Kanuna aykırı yollara sürüklememelidir.
 - 16- Kadın, kendi sesini kocasınınkinden ziyade yükseltmemelidir.
 - 17- Kadın, kocasına eziyet etmemelidir.
 - 18- Kadın, kocasının önünden ve arkasından onu övmeli ve ona dua etmelidir.
 - 19- Kadın, kocası için her türlü süsü yaparak daima süslü ve zarif bir halde bulunmalıdır.
 - 20- Kadın, kocasının ırzını ve malını gece gündüz korumalı ve kocasından izinsiz hiç bir kimseye hiç bir şey vermemelidir.
- Murâdım şöyledir hâlâ Sana Ey Kaamet-i bâlâ
Komâsın Hazret-i Mevlâ Beni bir an heman sensiz!

V

(Akrabânın Akrabâya Karşı Davranışına Ait Başlıca Kurallar)

- 1- Akrabâ, seyrek olarak ziyaret edilmeli. Zirâ, seyrek ziyaret, muhabbeti çoğaltır; sık ziyaret ise nefrete ve kavgaya sebep olur.
- 2- Akrabâ ziyaretinde siteme kaçmayıp daima tatlı konuşmalı.
Sabr eyle sen iyilik kıl cevri eylese hemsâye
Yoktur iki âlemde iyilik gibi sermâye.

VI

(Komşuluğa Ait Başlıca Kurallar)

- 1- Komşun, eğer, senden bir şey borç isterse veresin.
- 2- Komşun, eğer, seni da'vet ederse da'vetine gidesin.
- 3- Komşun, eğer, senden yardım isterse, yardım edesin.
- 4- Komşun, eğer, bir hayra ererse onu tebrik edesin.
- 5- Komşun, eğer, bir musibete uğrarsa ona baş sağlığı dileyesin.
- 6- Komşun, eğer, hasta olursa onu ziyaret edesin.

- 7- Komşun, eğer, ölürse, cenâzesine gidesin.
- 8- Komşun, eğer, kaybolursa onun evini ve ev halkını koruyasın.
- Komşuluk ta üç çeşittir:
- a- Bazı komşunun üç kat hakkı vardır ki böyle komşular senin yakının ve Müslüman komşularıdır. Bu üç haktan biri yakınlık hakkı, biri İslâm bulunma hakkı, biri de komşuluk hakkıdır.
- b- Bazı komşunun iki kat hakkı vardır ki böyle komşular da senin Müslüman komşularıdır.
- c- Bazı komşunun da bir hakkı vardır ki böyle komşular da, senin, başka dinden olan komşularıdır.

VII

(Arkadaş Seçimine Ait Başka Kurallar)

- 1- Arkadaş, akıllı olmalı; zîrâ, ahmak arkadaştan insana hayır gelmez. Ve çünkü, ahmak arkadaşın, bilmeden ve istemeden, sana zararı dokunur.
- 2- Arkadaş, iyi huylu olmalı. Zira, kötü huylu kimseden vefâ ve safâ gelmez. Ve çünkü, kötü huylu kimse gazabına ve şehvetine hüküm edemez.
- Öyle bir kimseyi arkadaş edin ki sen ona hizmet ettiğinde o seni korusun; sen onunla düşüp kalktığında o, seni süsleyip kıymetlendirsın ve sana tatlı söylesin ve senden bir iyilik gördüğünde onu unutmasın; ama bir kere kötülük görürse onu hemen unutsun.
- 3- Arkadaş iyi kişi olmalı. Kötü işler işlemekte ve durmadan günah etmekte direnen bozguncularla dost olma. Çünkü, Allah'tan korkan, kötü işler işlemekte direnmez. Hak'tan korkmayan kim-senin şerrinden ise kimse emîn olamaz. Zîrâ, o, daima iki yüzlülük ve bozgunculuk üzredir.
- 4- Arkadaş, dünyaya ve dünya ni'metlerine vurgun olmamalı. Zîrâ, bu gibilerin dostlukları geçici olur. Ve hırslı kişilerle arkadaşlık etmek öldürücü bir zehirle yavaş yavaş zehirlenme gibidir. Ve huy huya çeker, üzüm üzüme baka baka kararır. Hırslı insanlarla arkadaşlık eden de, elbette, günün birinde, haris bir insan olur.
- 5- Arkadaş, sâdık olmalı. Zîrâ, yalancı ile dostluk kurulamaz. Ve çünkü, yalancı, sana, uzağı yakın ve yakını uzak gösterir.

Şimdi, arkadaş seçilecek bir kimsede bu beş haslatı birden bulmak güçtür. Onun için, bu beş haslatı kendinde toplamış bir arkadaş bulunamadığı takdirde de yapılacak iki şey vardır:

a- Halk ile haslatları derecesinde düşüp kalkmak.

c- Veya tamamiyle halktan uzlet ederek selâmet bulmak.

Çünkü, arkadaşlık, kardeşlik üç kısımdır:

A- Biri Âhîret kardeşliğidir ki onda ancak Din söz konusudur.

B- Biri, Dünya kardeşliğidir ki onda ancak iyi huy söz konusudur.

C- Biri de sûreta kardeşliktir ki bunda da ancak Şer'den korunma söz konusudur.

Hâlbuki insanlar üç mertebe üzerinedir:

A- Biri, gıda misâlidir ki ondan vaz geçmek mümkün değildir.

B- Biri de devâ misâlidir ki insana arasıra lâzım olur, her vakit olmaz.

C- Biri de hastalık veya fenalık misâlidir ki insana hiç bir zaman lâzım olmaz, fakat, o, insana gelip çatar. O öyle bir insandır ki ondan ne bir fayda bulunur ne de onunla düşüp kalkılır; ancak, ondan kurtuluncaya kadar ona sûretâ dostluk gösterilir.

Gelir zevk ü safa dostun 'bana cevri ü cefâsından

Muhibb-i sâdıkı yektir kişinin akrabasından.

VIII

(Halk İle Düşüp Kalkmağa Dair Başlıca Kurallar)

- 1- Halk ile düşüp kalkmada onların âdetlerine ve marâsimlerine uymalı ve dostlarla olduğu kadar düşmanlarla bile, zillete ve korkuya düşmeden, isteyerek görüşüp konuşmalı.
- 2- Kendinden büyüklere saygı ve hizmet, kendinden küçüklere şefkat ve nasihat ve kendi yandaşlarına da yumuşaklık ve uygunluk göster ki rahatta ve selâmette olasın; büyük mevkîlere ve mertebelere yükselsin ve mutlu olasın.
- 3- Halk içine ve halk meclislerine girdiğinde fazla iltifattan kaçın malısın ve onlar arasında pek az oturup hemen onlardan ayrılmalısın. Ve mecliste parmak kırmak, yüzükle oynamak, burun karıştırmak, sincek koğmak, gerinmek ve esnemek, geçirmek gibi şeyler yapmayasın.

- 4- Sözlerin tertipli ve terbiyeli olsun.
- 5- Seninle konuşanlara, sözlerine muhabbet ve hayret göstermek-sizin, cevap veresin.
- 6- Gülünç ve terbiyesizce sözler ve hareketler karşısında hiç ses çıkarmayasın.
- 7- Kendini ve işlerini halka övmeyesin, fakat, hiç bir kimseye boyun eğmeyesin ve ricada bulunmayasın ki bu pek ağır bir cefâdır.
- 8- Hâkimlerin sohbet arkadaşı ve zâlimlerin yardımcısı olma; çürkü, bunlar en büyük belâdır.
- 9- Büyüklerle pek düşüp kalkma ki onlar insanı ateş gibi yakar-lar.
- 10- Malını, ırzından üstün tutma.
- 11- Seninle çatışanlara gazabla hareket etme; sağa sola bakma; elinle de çok işaret etme.
- 12- Öfken geçmedikçe söz söyleme.
- 13- Servetini çoluk çocuğuna bile söyleme. Zirâ, onlar onu az gö-rürlerse, onların yanında kadr ü kıymetin sıfır olur. Ve eğer çok görürlerse, onların gözünü bir türlü doyuramazsın.
- 14- Hizmetinde bulunanlarla gevezelik ve şaka yapma.
- 15- Halk ile alay etme. Zirâ, onlar sana pek vahşice karşı korlar.
- 16- Eğer bir kimse seninle alay ederse sen cevap vermeyip eradan çekil git.
- 17- Bir kimse sana zulm ederse onu Allah'a havale et ve yumuşak konuş.
- 18- Allah'ın yaratıklarından hiç bir kimseye ve hiç bir şeye la'net etme.
- 19- Kimse için yalan yere şahâdet etme.
- 20- Kul ile Allah arasına girme.
- 21- Dedikodu yapma; zirâ ki bir kimsenin arkasından dedikodu yapmak İslâm içinde otuz kere zina etmeden daha şiddetli ve haramdır.
- 22- Bir kimseye bir şey vaad etme. Halka ihsanın, vaad etmeksizin vermekle olsun. Eğer vaad edersen vaad ettiğin şeyi derhâl yerine getir.

- 23- Sakın yalan söyleme; zîrâ, yalan, kötülüklerin başıdır ve her dinde haramdır ve yalancıyı da hiç kimse sevmez.
- 24- Halk ile konuşurken sakın tartışma ve çatışma. Zîrâ, bu işte karşındakini câhil yerine koyma ve utandırma vardır; ve zekâ göstererek kendini temize çıkarma ve yüceltme vardır. Hâl-buki Allah: "Kendinizi temize çıkarmayın" diyor.
- 25- Kendini övmekten sakın. Zîrâ, kendini beğenenin kadri alçak olur ve Allah katında da halk katında da onun mertebesi noksan olur.
- 26- Çok yemin etme.
- 27- Kimseyi yüzüne karşı övme.
- 28- Konuşurken sesini alçalt ve faydalı ve kısa ve gülererek söyle. Sözü uzatma ki dinleyeni bıktırmayasın.
- 29- Tabii şekli dışında şiddetle esneyip aksırmak budalalık alâmetleridir.
- 30- Çok alaylı konuşma ve kahkaha ile gülme.
- 31- Daima, iki küskünü barıştırmaya çalış.
- 32- Kimsenin ayıbını araştırma ve bir ayıbı öğrendiğin zaman da onu ört.
- 33- Kimseye bildiğin ayıbı ile saldırma. Çünkü, sonra, o ayıb gibi bir ayıba tutulursun.
- 34- Herkese hayır satıp hayır bulasın ve zamaneden de râzı olasın.

IX

(Câhillerle Düşüp Kalkmağa Dair Başlıca Kurallar)

- 1- Câhillerin sözlerine zihin yorma.
- 2- Câhillerin boş sözlerine kulak asma.
- 3- Câhillerin kendi aralarında kullanılan kötü sözleri duymamalıktan gel.
- 4- Câhillerle düşüp kalkmaktan kaçın ve meclislerinde çok kalma.
- 5- Câhillerden daima istiğnâ üzre ol ve hiç bir suretle onlara muhtaç olma.
- 6- Her nasılsa câhillere rastlayan bir kimse onlardan kurtuluncaya kadar susmalı ki vekarı ile selâmete ersin.

X

(Öğretmenin Öğrenciye Ders Vermesinde Başlıca Kurallar.)

- 1- Eziyete dayanmak.
- 2- Sükût etmek.
- 3- Halim ve selim olmak.
- 4- Vekar ile oturmak.
- 5- Alçak gönüllülük üzre olmak.
- 6- Boş sözler söylememek ve gevezelik etmemek.
- 7- Öğrenciye yumuşak davranmak.
- 8- Âciz öğrenciye yavaş hareket etmek.
- 9- Bağırıp çağıran öğrenciyi tatlılıkla uslandırmak.
- 10- Soruyu tekrar edenı haşlamamak.
- 11- Soru soranın sorusunu elden geldiğince cevaplandırmak.
- 12- Her soruyu düşünüp sonra cevaplandırmak.
- 13- Gösterilen delili kabul etmek.
- 14- Daima Hakka yönelmek ve ona boyun eğmek.
- 15- Öğrenciyi zararlı öğretilerden yasaklamak.
- 16- Faydalı ilmi, ancak, Allah için öğrenmek.

Me'zun olursun okut ulûmî
Neşr eyle halka nef-i umûmî
Âmil olursun kâmil olursun
Hikmetleri hep sende bulursun.

XI

(Öğrencinin Öğretmenden Ders Almasına
Dair Başlıca Kurallar)

- 1- Üstadına selâm verip ayak üzre durmak.
- 2- Üstadının izni ile oturmak.
- 3- Namazda imiş gibi edeble oturmak.
- 4- Üstadı huzurunda az söz söylemek.
- 5- Üstadı sormadıkça söylememek.
- 6- Üstadından izin almadıkça soru sormamak.
- 7- Üstadına karşı: "filân senin dediğinin tersini demiştir veya demektedir" gibi sözlerle, ona karşı koymamak.

- 8- Her hangi bir meselenin doğrusunu üstadından daha iyi bildiğini sezdirmemek.
- 9- Üstad meclisinde yanındakinin kulağına gizlice söz söylememek.
- 10- Üstadın sıkıldığını anladığında sözü kesmek.
- 11- Üstad bir yerden her geçtikçe ona ayağa kalkmak.
- 12- Üstad ayağa kalktığında artık soru sormayıp sâ-dece, onunla birlikte yürümek.
- 14- Başını önüne eğip etrafına iltifat eylememek.
- 15- Üstadın bütün çocuklarına ve akrabalarına saygı göstermek ve ikramda bulunmak.
- 16- Üstadın inkâr ettiği şeyde ona kötü zanda bulunmayıp o şeyin sırrına ulaşmağa çalışmak ve o şeyin sırrını da en iyi üstadın bildiğini kabul etmek. Eğer üstada kötü zan hâsıl olursa o takdirde de Hz. Hızır ile Musâ Aleyhisselâmın hikâyesini hatırlamak.

Kısaca, ulaşan, ancak, saygı ve sevgi ile ulaşır; ulaşamayıp yarı yolda kalan da saygısızlık ve sevgisizlik yüzünden ulaşamayıp yarı yolda kalmıştır.

Üstâdına ta'zim et zirâ ki denilmiştir
Men alleminî harfen fakad sayyerenî abden

XII

(Âlimlerin Halk ile İlişkilerine Dair Başlıca Kurallar)

Büyük Türk Din âlimi İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe, en üstün öğrencisi Hanefî Mezhebinin de ikinci İmamı Yüsûf'a, halk arasında pek büyük bir saygı ve sevgiye mazhar olması dolayısıyla, şu nasihatta bulunmuştur:

- 1- Zamanın Vâlisini, ona göstereceğin itaatla, azîz kılarsın.
- 2- Kadı (Dinî Hâkim)ların yanına da onların şânına yakışan saygı ile gir ve onların huzurunda yalan söyleme.
- 3- Bunlar seni ilmî bir hâcetleri için çağırmadıkça onları sık sık ziyaret etme. Zirâ, aksi hâlde kendi kadrini onların yanında alçaltmış olursun.
- 4- Kadılardan ateşten kaçır gibi kaç, fakat, onlardan elden geldiği kadar hak adına faydalanmağa bak.

- 5- Kadınların huzurunda ilmî meselelerden söz açma. Zîrâ, onlar, senin fikirlerini alıp sonra kendi fikirleri imiş gibi etrafa yayarlar ve kendilerini senden daha âlim gösterip seni küçültmeğe çalışırlar.
- 6- Halka ve tüccara ve esnafa sorduklarından başka cevap verme ve hallerinden başka söz söyleme.
- 7- Halka gülme, hattâ, tebessüm bile etme, ve çarşıya pazara sıkça gidip gelme.
- 8- Çocukları gördüğünde onlara tebessüm ile gönüllerini al ve şefkatla öpüp başlarını sıvazla.
- 9- Ahbab dükkanlarında, iş yerlerinde oturma.
- 10- İpekten ve ibrişimden çamaşır giyme ki nefis hazzına kapılıp ahmaklık denizine batmayasın.
- 11- Kendi karın ile yatakta iken diğer kadınlardan söz açma ve karını çokça elleyip okşayıp kucaklama; ancak, ona lâzım olan sözleri tebessümle ve kısaca söyle. Ve kısa oynaşmadan sonra da Besmele ile karına yanaş tâ kim o senden çok yüz bulmasın ve ahabplarından söz etmesin.
- 12- Eğer mümkünse ailesi zengin ve akrabası çok olan kadın alma ki onların dillerinde kalmayasın.
- 13- Sakın iç güveği olup ta karının babası evinde oturma; hür iken esir olup ta malını halka verme.
- 14- Sakın oğlu veya kızı olan dul kadın alma ki gülemezsin. Zîrâ ki sen o kadının evlâdından daha kıymetli ve sevgili olamazsın. Bundan ötürü o, bütün malını kendi çocukları için topladıktan maadâ senin malından da çalar çırpır; bilemezsin.
- 15- Sakın bir kadından fazlasına tama' etme. Ve eğer şaşırıp tama' edersen, onları birbirlerinden uzak tut.
- 16- İyi ve sağlam bir kazanç yolu bulmadıkça evlenme. Her şeyden önce ilim öğren; ondan sonra helâl mal topla ve ancak ondan sonra evlen ki vaktini boş geçirmiş olmayasın.
- 17- Bütün halka hayırlı olasın ve onlara nasihat edesin. Halk senin bu hâlini beğenip seninle tanışıp görüşmek isterlerse onların sohbetlerine gidesin ve onların meclislerinde hem onları hem kendini yüksek tutarak ilmî müzâkerelerde bulunasın. Böylelikle de onların kalblerinde sevgi ile yer edip hepsini Allah yoluna yedesin.

- 18- Sakın halka Dinin usullerini Kelâm İlmin'ce anlatmağa kalkışma ki taklit ile Kelâm İlmi'ne de el atmağa kalkmasınlar ve bu ham ruhlar o büyük ilim denizine dalsınlar.
- 19- Eğer uzun yıllar kitapsız ve esvapsız kalsan da sakın ilimden yüz çevirme.
- 20- Kendi öğrencilerine iltifâtın pek şefkatla olsun ki her bir öğrenci kendini senin oğlun ve kızın bilsin ve her geçen gün ilme hevesleri ve çalışmaları artsın.
- 21- Seninle çatışan halk ve sokak adamları ile konuşma ki hayvanlar gibi olan câhiller ile yüzün suyu dökülmesin.
- 22- Her zaman doğruyu söylemekte kimseden korkma; karşıdaki Sultan olsa bile ondan ürkme.
- 23- Câhillerle veya âlimlerle ilmî konuşmalara ve tartışmalara girişme ve onlara delili açık olmayan şeyi söyleme.
- 24- Sakın imtihan ve münazara meclislerinde korku ile konuşma. Zira, korku, düşünceyi bozar ve dile de konuşmada zorluk ve düşüklük verir.
- 25- Sakın çok gülme ki o, kalbi öldürüp hâlâvetini giderir.
- 26- Hızlı yürüme; ancak, vekar ile ve yavaş yürü; ve bütün işlerinde acele etmeyip yavaşlık ve sükûnet üzere ol.
- 27- Seni arkandan çağırana cevap verme. Zirâ ki ancak hayvanlar arkalarından çağırılırlar. Sen bunu kendine lâyük görme.
- 28- Konuşurken yavaş sesle ve tâne tâne konuş. Kendin için de sükût üzere olmağı ve pek az hareket etmeği âdet et, tâ ki senin sabr ve sebâtını halkın hepsi bilsinler.
- 29- Kendin alış verişe çıkma; senin alış verişini bir adamın yapsın ve senin adına halk ile olan işlerini o görsün.
- 30- Ne sağlana ne de malına ve mülküne güven.
- 31- Genç oğlanlarla fazla düşüp kalkmayasın ki halkın dilinde kalmayasın.
- 32- Bir sözü bir kere söylemekle yetin.
- 33- Ölümü daima hatırlayıp Hak Taalâ'dan üstadların için mağfi-ret ve rahmet dile.
- 34- Hâkimlerle komşuluk etme.
- 35- Yalancı ve pinti olma.

- 36- Doğruyu eğriye katma.
- 37- Gerek Zenginlikte ve gerek fakirlikte beyaz elbise giyin ve Kalb zenginliği göster.
- 38- Fakir isen kimseye el açma ve himmetini yükseltip alçakta kalma, tâ kim zayıf himmet ile hürmetsiz kalmayasın.
- 39- Yolda giderken sağına soluna değil, önüne bak.
- 40- Hamamda, berberde, kahvede bahşişi eksik etme.
- 41- İlim ehli katında hakîr olan dünyayı alçak tut.
- 42- Sakın mecnunlarla münakaşa etme ve ilim ehlinde delil ve münazara bilmeyenlerle ve mevki kapmak için halk ile ilgili meselelerle uğraşanlarla konuşma. Zîrâ ki onlar seni çekemeyip seni küçük düşürmeğe çalışırlar ve senin doğru yolda olduğunu bile bile sana karşı koyarlar.
- 43- Bir topluluk içine vardığında onlar seni yükseltmedikçe sen yüksek yere oturma.
- 44- Güneş doğmadan önce ve öğle vakti hamama gitme.
- 45- Kızların ve oğlanların toplandıkları yerde durma ve böyle meclislere girme.
- 46- Sakın ilim meclisinde gazab ve hiddet gösterme.
- 47- Kendi öğrencinin dersinde veya va'zında bulunup onu gücendirm.
- 48- Ana ve babanı ve hocalarını duadan unutma.

Maksûdun eğer Din ise dünyadan geç
Allah'a yönel cümle-i eşyâdan geç.

XIII

(Halk İle İlişkilere Dair Ulu Kişi Sözleri)

- 1- Cömertlik, insanın süsüdür.
- 2- Bağışlamak, ihsanların en güzelidir.
- 3- Yumuşak davranmak ve bağışlamak alışkanlıktır; yumuşak huyluluk ve cömertlik tabîattır.
- 4- Alçak gönüllülük ilmin meyvasıdır.
- 5- Alçak gönüllülük şeref merdivenidir.
- 6- Yükseklik ile alçak gönüllülük kudretle bağışlama gibidir.
- 7- Alçak gönüllülüğün meyvası yükseklik, kanaatin meyvası da şeref ve ululuktur.

- 8- İlim, yumuşak muamelenin yedicişi ve kerâmetin gerçekliğidir.
- 9- İlmin en üstünü yumuşaklık ve kalb rahatlığıdır.
- 10- İlmin başı yumuşak tabiat ile tatlı muameledir. Tatlı muamele-
lenin başı da kızgınlığı zapt etmek ve tahammül etmektir.
- 11- Hikmetin başı halka hoş görünmektir ve aklın başı da dostluk
kurmadır.
- 12- İlmin süsü tatlı muamele ve rizâdır, ve tatlı muamelenin süsü
de ezâya tahammüldür.
- 13- Edeb gibi kazanç ve ilim gibi şeref olmaz.
- 14- Görmemezlikten gelmek gibi tatlı muamele ve bilmemezlikten
gelmek gibi akıl olmaz.
- 15- Soylu cömertlerin çoğu az şükr edici olur ve soysuz ve pintile-
rin çoğu da küfr edici olur.
- 16- Soylu ve cömrt olan yaptığı iyi işleri kendine yapılması zorunlu
bir borç görür. Fakat, soysuz ve pinti olan babasının, dedesinin
yaptığı ihsanları bile halkın elinden zorla alınacak halkın borcu
sayar.
- 17- Soylu ve cömert olan vaadını yerine getirir ve vaadından dö-
neni de bağışlar.
- 18- Soylu ve cömert odur ki ırzını malı ile korur ve soysuz ve pinti
odur ki malını ırzı ile korur.
- 19- Soylu ve cömerde ihanet ettinse ondan kaçın! Fakat, soysuza,
pintiye ihsan ettiğin zaman ondan kaçın.
- 20- Soylu ve cömert olanın rızkı geniş ve kudreti büyük olur.
- 21- Sakın soylu ve cömrt olanın elini tutmayasın; o, ihsan etti-
ğinde sen onu önlemeyesin, tâ kim imkânı ortadan kaldıracı
olmayasın.
- 22- Yalan, hakarettir.
- 23- Kurtuluş, sıdk iledir.
- 24- Mutluluk, yumuşak huy iledir.
- 25- Böbürlenme yok olmanın temelidir.
- 26- Kanâat, esiri ulu kılar.
- 27- Pintilik fâkiri alçaltır.
- 28- Akıllı kimseye karşı koymak, onu, en şiddetle terslemektir.
- 29- Ahmak'a sükût, en güzel cevaptır.
- 30- Dil, insanın mîzâmıdır ki câhil ile âlimi birbirinden ayırd eder.

- 31- Mü'min, insaf etmeyene insaf ile gider ve sabr, onun kalbine, musibet kadar iner.
- 32- Mü'min, vakarlı ve yumuşak olur ve kolaylaştırıcı, ve emniyete ve güvenmeğe şâyan olur.
- 33- Mü'min, halkın eziyyetine tahammül eder, fakat, kendisi kimseye eziyet etmez.
- 34- Mü'minin ricası Hak'tan olur, Mâsivâ'dan rica eden eli boş kahr.
- 35- Halkın elinde olandan el çekmek cömertliğin birisidir.
- 36- Dilenciye dua etmek iki sadakanın birisidir.
- 37- Uygun zevce iki rahatın birisidir.
- 38- Hak'ka yaklaşma dilemek iledir, halka yaklaşmak ise dilememek iledir.
- 39- Dostun, senin aynın olan bir insandır; şu kadar ki o, sen değilsin.
- 40- Akıl danışmak sana rahattır ve akıl verene rahmettir.
- 41- Tathî muamele edenin tathîlîği öyle herkesi sarar ki herkes onun dostu ve yardımcısıdır.
- 42- Dostlar, başka başka cisimlerdir, fakat, tek bir Nefs'tir.
- 43- Yardım et ki yardım göresin.
- 44- Kötülük edene ihsan eyle ki ona mâlik bulunasın.
- 45- Kime dilersen ihsan eyle de emîri ol!
- 46- Kimden dilersen istiğnâ eyle de nazîri ol!
- 47- Kime dilersen muhtacı ol da esiri ol!
- 48- Öyle elbise giyin ki onunla ne şöhrat bulasın ne de hakîr olasın.
- 49- Kendine râzî olduğun sözü halka söyle ve kaadır olduğun derecede kusurları bağışla ve ayıpları ört.
- 50- Halkın hangi şekil sohbetinden haz duyarsan sen de onlarla öylece sohbet et, tâ ki onlar senden emniyyet bulup sen de onlardan emîn olasın.
- 51- Özür dileyenin özrünü kabul et ve sana cefâ edeni afv edip mülûyim söyle.
- 52- Sen, senden büyüklere boyun eğ ki senden küçükler sana boyun eğsinler.

- 53- Öyle işten kaçın ki sahibini i'tibarsız bırakır ve ondan sorulduğunda işleyen utanıp onu inkâr eder.
- 54- Şaka ve alay ve mâlâyânî sözler âfetler getirir ve pek arzu edilen ömür vakitlerini boşuna geçirir.
- 55- Dedikodudan ve kötülükten kaçın ki bunlar, sahibini halktan ve Allah'tan uzaklaştırırlar.
- 56- Pıntilikten kaçın ki pinti olan kimseden yakınları nefret eder, yabancılar da ona düşman kesilir.
- 57- En faydalı hazîneler kalblerin muhabbetidir ve tatlı muamele ve alçak gönüllülük en çok istenilen ve sevilen şeylerdir.
- 58- Allah'ı bilen kişi Halk'tan afv diler ve onların kötü hareketlerine göz yumup onları sayar.
- 59- Elbisenin en güzeli odur ki seni halk içinde en güzel ve lâtif kılar ve halkın dilini senden uzaklaştırır.
- 60- Dilenci Allah'ın Resûlü'dur, ki ona kim bir şey verirse o, onu gönderene vermiş olur; ve onu geri çeviren onu göndereni geri çevirmiş olur.
- 61- Güzel ahlâkın en güzeli budur ki senden rahmetini keseni sen ziyareti görev bilesin, ve seni yoksun bırakana sen veresin, ve sana zulm edeni sen bağışlayasın.
- 62- Halkın sana ihtiyacı Hak'kın ni'metine ihtiyactır. Onu ganiyet bilip üzülmek ki o ni'met azab ve işkence olmasın.
- 63- Söz söylersen doğru söyle, mâlik olursun.
- 64- Yumuşak huy ile vaad edersen va'dında sâdık ol.
- 65- Gerekli bir iyilik işlersen onu gizle.
- 66- Soysuzlarla bulunursan oruç tut.
- 67- Vaktini zevk ve eğlence ile geçirene tatlı muamele etmek onu ma'mur etmek demektir.
- 67- Başkasında kötü bir huy gördünse sen de onun gibi bir huy edinmekten sakın.
- 68- Cömertlikle, Efendilik; Şükr ile, Fazlalık; Uygun hareket ile, Muhabbet; ve yumuşak huylulukla, insanlık elde edilir.
- 69- Selâm vermek güzel haslattır ve ihsânın tamamı da başa kakmağı bırakmaktır.

- 70- Tatlı sohbet muhabbeti arttırır ve güzel huy her faziletin aslıdır.
- 71- Güzel huy, insana en yakın hayırdır.
- 72- Güzel huy, insanı mutluluğa götürür.
- 73- Güzel huy, insana yardımcı olan bir ni'mettir.
- 74- Halk ile öyle düşüp kalk ki eğer onlardan ayrılırsan seni öyleyip arzulasınlar ve eğer ölürsen ağlaşıp hep seni söyleşsinler.
- 75- İnsan, yumuşak huyluluğu ve cömertliği ile düşmanlarını kendine muhabbet ettirir.
- 76- Tatlı muamelenin zekâtı herkese tatlı dil döküp tatlı yüz göstermektir. İlmin zekâtı da zekî çocuklara ilim öğretmektir.
- 77- Kudretin süsü insaf etmektir; ni'metin süsü de ana ve babayı ve akrabâyı ziyaret etmektir.
- 78- Cömertlik, muhabbete sebeptir, vefâ da dostluğa sebeptir.
- 79- Anlaşmazlık ayrılığa sebeptir; ve israf ta fakirliğe sebeptir.
- 80- Sünnete en uygun hareket tatlı dil ve âşinalıktır.
- 81- Yumuşak huyluluk ve tatlı yüz gösterme düşmanlarının muhabbetlerinin anahtarıdır.
- 82- Gönlün huzuru ve tatmin edilmiş olması en güzel süstür.
- 83- Güzel huy ile cömertlik zenginliğe ve bolluğa yol açar.
- 84- Safâ arkadaşlığı bolluğun süsüdür ve belâ giderilmesine de yardımcıdır.
- 85- Bol selâm ve yumuşak kelâm herkesin sevgisine yol açar.
- 86- Evliyânın âdeti tatlı muamele ve cömertliktir ve yumuşak huyluluk ve güler yüzlülüktür ve belâda sabırlı ve şiddette sevinçli ve düşkünlükte vekarlı olmaktır.
- 87- Malınla cömrt ve sırrın ile pinti ol ki mal dağıtan ulu ve el açan ise alçaktır.
- 88- Dili tatlı olanın arkadaşı çok olur.
- 89- Seni öven belki sana kötülük eder. Sana ayıbını söyleyen ise sana nasihat etmiş olur.
- 90- Sözü yumuşak olanın muhabbeti aranır.
- 91- Azmini ortaya çıkaranın fikri ve niyyeti örtülüdür.

- 92- Kim Hak'tan başka şeyler dilerse o her şeyden yoksun olmağa müstahaktır.
- 93- Kim ki halka eziyyet etmez kimse de ona düşmanlık etmez.
- 94- Kötü zandan korkan ölümünü ister.
- 95- Sana iyi zanda bulunanın zannını tasdik edesin!
- 96- Övme ile ayıbını bırakmayan yerme ile bırakır. Zîrâ ki aybı dillere düşer ve halkın ağzına sakız olur.
- 97- Gazab ve hiddet eden hâlini yitirmiş olur.
- 98- Gazab ve hiddetine hâkim olabilen tath muamele edendir.
- 99- Halk ile güler yüzle düşüp kalkan selâmet bulur.
- 100- Şehvetine hâkim olan Hakîm'dir.
- 101- Huyu güzel olan tath söyler; hem rahat bulur hem de rahat ettirir.
- 102- Halk ile iyi geçinenlerin ayıpları örtülü kalır ve halkın ayıplarını arayanın ayıpları da açıklanır.
- 103- Nasîhat kabul eden rezâletlerden selâmet bulur.
- 104- Sana yönelene yardım et.
- 105- Âlimi ululamak Allah'ı yüceltmektir.
- 106- Âlime itâat Mevlâ'ya itâattır.
- 107- Halk için kuyu kazan içine kendi düşer.
- 108- Halkın sırlarını açığa vurup söyleyenin sırlarını da Allah açığa vurur.
- 109- İşlerin gizliliklerini araştıran gönüllerin sevgisinden yoksun kahr.
- 110- Halka bağıшта bulunana Hak ta bağıшта bulunur ve bütün işlerinin sonu hayr olur.
- 111- Kötü kişilere de bağıшта bulunan kimseler her fazîleti elde etmiş demektir.
- 112- Kendi üstünde olanlarla iyi geçinenler muradlarını alırlar.
- 113- Dostunun hatâlarına tahammül etmeyen ölüm döşeginde yalnız kalır.
- 114- Halka şükr etmeyen, Allah'a şükr etmemiş olur. Halktan utanmayan Hak'tan utanmamış olur.

- 115- Sana söz taşıyan, senden de başkasına söz taşır.
 116- Sana başkasından şükr eden, senden dilenmiş olur.
 117- Sefihleri kötöleyen nefsinı kötölemiş olur.
 118- Ana ve babasına itâat edene evlâdı da itâat eder.
 119- Dostların en sâdıkı en büyük ni'mettendir.
 120- Sözlerde doğruluk ve hallerde yumuşaklık ve haslatlarda güzelliğ ikbâl alâmetlerindendir.
 121- Tâat gibi ululuk ve kanâat gibi hazîne olmaz.
 122- Allah'a isyan üzre olan insana itâat olunmaz ve yalan söyleyen kimseden hayır gelmez.
 123- Akıllı kimseye lâzımdır ki, doktorların hastaya söylediği gibi, câhile hitab etsin ve o hiddet ve şiddet gösterdikçe bu, mülâyim söylesin.
 124- Halkın nefret ettiği işleri işleme ki senin hakkında iftirâya başlamasınlar.
 125- İyi insan ile kötü insanı eşit tutma!
 126- İyi insanı duadan unutma ve övmekten de geri kalma!
 127- Karına yük olma ve onun malından yüz çevir. Zîrâ ki kadın, durmadan başa kakan ve ihsânı inkâr edendir.
 128- İhsânı unutup noksanı unutmayan, dost değil düşmandır.
 129- Kadını, onun gücünü aşan işlere sürme. Zîrâ, o, güzel kokulu bir çiçek gibidir, derhâl ezilip büzülür.
 130- Pinti ve yüreksizden akıl danışma.
 131- Sakın meclislerde, onlar seni oturtmadıkça, geçip baş köşeye oturma.

Varma ol sadre ki senden a'lâ
 Seni aşağı sürer bî-pervâ
 Budur erbâb-ı kemâle elyak
 Kadri âlî ola gönlü alçak.

XIV

(Kul'un Mevlâ'sı ile Huzûruna ve Dostluğuna
 Dair Başlıca Kurallar)

Uyanıklık vakitlerinde olsun uyku vakitlerinde olsun, sulh ve sükûn zamanında olsun çatışma zamanında olsun, hayatın hâlinde olsun ölü-

mün hâlinde olsun senden bir an bile ayrılmayan, şüphe yok ki senin Ev Sâhibindir ki o da senin Efendin ve Dostundur ve Yaratıcındır ve seni Besleyip Doyurandır. Her ne vakit sen onu zikr ve fikr edersen o senin hemen yanındadır, ve senin dostun ve sevgilidir. Çünkü, Allah, Kur'ânında: "Ben, beni zikr edenin hemen yanındayım" diye buyurmuştur. Onun hakkındaki kusurundan ötürü her ne zaman sana hüzn gelip kalbin kırılrsa, senin en yakın ve senden hiç ayrılmayan, dostun ve sevgilin yine odur. Nitekim, Allah, Kur'ânında, yine: "Ene indelmünkesiretil kulûbihim....." diye buyurmuştur.

Eğer sen Allah'ı onun ma'rifeti ile bilip kavramış olsan yalnız onu dost edindir ve halkın sohbetini tamamiyle bırakır gidersin ve bütün nefeslerinde ve lâhzalarında kalb hallerini murakaba ile Allah'ın her anda senin iç yüzüne vâkıf olduğunu, zâhirini ve bâtınını gözettiğini ve kalbine gelen her şeyi bildiğini yakinen bilirsin. Allah'ın, senin halk içinde çokluk ve halvette yalnızlık üzere bulunduğu zamanlardaki tereddüt ettiğin hallerinde senin ile hâzır olduğunu ve diğer hareketlerine ve hareketliliklerine ve her andaki durumuna nâzır olduğunu müşâhede edersin. Milk ve Melekût âlemleri içinde sükûnette olsun harekette olsun her şeyi, o semâların ve yer yüzünün Kudret ve Azamet sahibinin kuşatmış olduğunu seyr edersin. Bundan ötürü de o zaman, zelil kulun Mevlâsı huzurunda edeblenmesi gibi, Allah'ın huzurunda zâhirinle ve bâtınla edeplenmiş olursun ve Mevlânın seni yasakladığı şeylerde ve işlerde değil de emr ettiği şeylerde ve işlerde görmesine çalışır ve himmet gösterirsin.

Şimdi, eğer sen bulunduğu bu âna kadar Allah ile bu huzura ve bu dostluğa kaadir olmadınsa sakın bundan böyle Rabbin ile tek ü تنها kalacağın ve münâcâtıyla lezzet bulacağın gecenin veya gündüzün bir vaktini kaçırmış olmayasın. O vakitte de sana evvelâ lâzım olan şey, Mevlâ ile olacak bu sohbetin ve dostluğun bellibaşlı kurallarını bilmektir ki onlar da onbeş kuraldır:

- 1- Başını önüne eğip bakmak.
- 2- Aklını toplayıp Allah'tan gayri fikirleri bırakmak.
- 3- Susmak ve sükût etmek.
- 4- Bütün beden organları sükûnet üzere olmak.
- 5- Sür'at ve gayretle işe başlamağı emr etmek.
- 6- Kaçınmağı yasaklamak.
- 7- İ'tiraz etmemek.
- 8- Zikre devam üzere olmak.

- 9- Allah'ı düşünmeğe devam etmek.
- 10- Allah'ı her şeye üstün tutmak ve Onu yüceltmek.
- 11- Halkın hepsinden yüz çevirip gitmek.
- 12- Heybet altında gönül alçaklığı ile hor ve hakir görünmek.
- 13- Hayâ altında gönül alçaklığı ile kırgın görünmek.
- 14- İşi ve kazancı gâye edinmeyip Hak'kın kefâletine ve vekâletine güvenip dayanmak.
- 15- Allah'ın rızâsına teslim olmak.

İşte, bu onbeş kuralı gece gündüz elden bırakma. Çünkü, bu kurallar senden bir sâniye bile ayrılmayan Sâhibin ile olan sohbet ve dostluk kurallarıdır. Ama, halk, elbette senden bazı vakitlerinde ayrılırlar ve seni yalnız bırakıp kendi işlerine bakarlar.

XV

En nihayet Erzurumlu İbrahim Hakkı şöyle diyor:

Cânân elinden gelmişim	Fânî mekânı neylerim
Ol mülke meylim salmışım	Ben bu cihânı neylerim.
Dünyaya geldim gitmeğe	İlm ile hilm'e yetmeğe
Aşk ile cân seyr etmeğe	Ben iyn ü ânı neylerim
Devr ü zamandan doymuşum	Kevn ü fesâdı koymuşum
Dârülemânı tutmuşum	Ben sicn-i cânı neylerim.
Hep i'tibârım atmışım	Âşıklığa el katmışım
Ben nefsi düşe satmışım	Bu düşmenânı neylerim.
Aşkın şarabın içmişim	Dil gülşenine göçmüşüm
Ben varlığımdan geçmişim	Nâm u nişânı neylerim.
Aşkî tabîbim kılmışım	Derdinde derman bulmuşum
Ben lübb-i Hikmet bilmişim	Yûnâniyanı neylerim.
Enfâs-ı aşkı dârikim	Mâl ü menâli târikim
Genc-i nihânı mâlikim	Nakd-ı revânı neylerim.
Taht-ı tevekkül bulmuşum	Milk-i kanâat almışım
Mahfice Sultan olmuşum	Câh-ı ayânı neylerim.
Her ne gelirse yahşîdir	Zira o dostun bahşîdir
Çün cümle onun işidir	Ben bed gümnâı neylerim.

Ölmüş onunla kalmışım
Kendim bilip kâm almışım

Gerçi zaman devran ile
Gönlüm civandır cân ile

Ten beslemekten sapmışım
Hurşidim anda tapmışım

Yârı bana bes görmüşüm
Ünsiyle تنها durmuşum

Dilden dile bin tercümân
Çün cân ü dildir hemzebân

Ayn-i hayata dalmışım
Vehm ü yalânı neylerim.

Pîr etti cismimi şân ile
Pîr ü civânı neylerim.

Gönlüm sarâyın yapmışım
Ben ahterânı neylerim.

İ'tibârı dilden sürmüşüm
Ben ins ü cânı neylerim.

Varken ne söyler bu lisân
Nutk u beyânı neylerim.